

بسمه تعالی

دانشگاه مفید قم

فقه و مبانی حقوق اسلامی

طرح درس

۱- نام درس: قواعد فقه ۲ استاد: دکتر علی مظهر قراملکی مقطع: کارشناسی ارشد

ایمیل: mazhar_a@mofidu.ac.ir پیام رسانی اینتا ۰۹۰۵۵۱۳۸۹۷۶ تلفن همراه ۰۹۰۲۳۸۴۵۶۸۲

۲- معرفی درس

قواعد فقه در واقع احکام کلی فقهی هستند که در باب های مختلف فقه جریان دارند برخی از این قواعد در همه باب های فقه اعم از عبادات، معاملات، احکام، جزائیات اسلامی جریان دارد مثل قاعده لاضرر و قاعده لاجرح، و برخی در یک باب مانند قاعده «طهارت» یا قاعده «لاتعاد» که در عبادات کار برد دارد برخی دیگر در چند باب به کار می روند مثل قاعده اتلاف یا غرور، که در فقه معاملات به معنای عام کاربرد دارند قسم دیگر از قواعد فقهی مربوط به موضوعات متعدد احکام است مانند حجیت ید و حجیت اقرار. این قسم هر چند بیانگر حکمی از احکام نیست ولی از آنجا که مبنای اثبات حکمی می باشند تسامحا قاعده فقهی نامیده می شوند.

قواعد فقهی، مستفاد از ادله اجتهادی است دسته ای از نصوص کتاب و سنت گرفته شده مانند قاعده لاضرر، لاجرح ونفی سبیل و دسته ای دیگر هر چند در کتاب و سنت ذکر نشده ولی مستند به نصوص شرعی و یا دیگر ادله شرعی است مانند قاعده ما یضمن. و برخی با توجه به موارد متعدد و اتخاذ وحدت ملاک بنا شده اند این قواعد معمولاً در فقه عامه و در مواردی در فقه امامیه تحت عنوان "الاشباه و النظائر" مطرح شده اند. بنابراین قواعد فقهی نه به معنای وضع و تاسیس از سوی فقیهان است بلکه به معنای دستیابی و استخراج قواعد از کتاب و سنت و دیگر ادله فقهی است

فقیهان در تحقیقات خود علاوه بر طرح و بررسی ابعاد مختلف قواعد فقهی می کوشند ملاک ها و ضوابط احکام برآمده از آنها را با دلیل و برهان شناسائی و معرفی نمایند که مثلاً با چه معیارهایی تصرفات مالک در ملک خود بر مبنای قاعده لاضرر مجاز نیست یا در صورت اجتماع دو یا چند سبب در ارتکاب جرم و اتلاف مال غیر با چه معیاری ضمان بر عهده سبب مقدم یا موخر یا همه آنها است.

فقیه در پرتو تحقیق در قواعد فقه و تأثیر آنکارناپذیر آن در توسعه و گستره مسائل فقهی، پاسخ بسیاری از فروعات و مسائل نو ظهور را در می یابد و استنباط می کند و این نشانگر آن است که قواعد فقه، اساس دانش فقه است و فهم و استخراج بسیاری از مسائل فقهی مبتنی بر درک و فهم این قواعد است و پویائی و تحقیق درست و

اثربخش در فقه بدون درک قواعدان حاصل نمی گردد ملاحظه احکام انبوه مستخرج از قواعدی مانند لاضرر، لاجرح، اتلاف و تسبیب، غرور، نفی سبیل والمؤمنون عند شروطهم و دیگر قواعد، گواه روشن بر مدعاست. از آنچه بیان شد اهمیت و ضرورت پرداختن به قواعد فقه نیز روشن می گردد.

۳-هدف درس:

- ۱-آشنایی بیشتر و دقیق تر با کلیات احکام فقه و حقوق اسلامی .
- ۲ - افزایش توانایی تطبیق این قواعد بر مصادیق و پدیده های جزئی و نوظهور .

۴-منابع درس:

الف)منابع اصلی

- القواعد الفقهیه،تالیف آیه سید محمد حسن بجنوردی.
- القواعد الفقهیه،تالیف آیه ناصر مکارم شیرازی.
- عوائد الایام من مهمات ادله الاحکام تالیف ملا احمد نراقی.
- العناوین تالیف میر عبدالفتاح حسینی مراغی.

ب)منابع برای مطالعه بیشتر

- نضد القواعد الفقهیه تالیف فاضل مقداد سیوری.
- بلغه الفقهیه تالیف سید محمد ال بحر العلوم و سید محمد تقی ال بحر العلوم.
- قواعد فقهی تالیف سید محمد موسوی بجنوردی.
- قواعد فقه استاد محمود شهابی.
- قواعد فقه (بخش مدنی ۱و۲)، دکتر سید مصطفی محقق داماد

و سایر کتب مربوط به موضوع

۵-روش بحث:

به ترتیب گام های زیر برداشته می شود:

۱-طرح مساله و بیان ابعاد آن، در این مقام علاوه بر تقریر مساله چیستی موضوع، ثمرات، آثار و نتایج بیان می شود.

۲-گزارش انظار و اهم آراء، تا جایگاه و پیشینه موضوع هر چند به اجمال معلوم گردد.

۳-تحلیل و نقد دیدگاه ها

۴-ارزیابی با ملاحظه نقاط اشتراک، افتراق، کاربرد و اعتبار ادله

۵-تلخیص سخن و نتایج

۵-شرح برنامه درس(هرجلسه ۳ ساعت)

شماره جلسه	موضوع
۱	مباحث مقدماتی : معرفی درس، هدف، اهمیت ، قواعد مورد بحث، منابع، روش بحث، برنامه درس، تمایز قاعده فقهی با ضابطه فقهی، مسأله فقهی و مسأله اصولی، برنامه کار تحقیقی (۱- مقاله کوتاه برای ارائه در کلاس ۲- مقاله علمی قابل چاپ در مجلات معتبر برای پایان ترم)
۲	قاعده اتلاف ، اتلاف حقیقی و اتلاف حکمی ، ضمان واقعی و ضمان معاوضی، مفاد قاعده، مستندات قاعده، تبیین ابعاد قاعده، توسعه مفهومی و مصادیق قاعده، تعیین تحقیق کوتاه بعد از توضیح متن
۳	مفهوم اتلاف بالمباشره و اتلاف بالتسبیب، مدارک ضمان ناشی از تسبیب ،مقایسه میان دو گونه اتلاف، لزوم اثبات تقصیر در تسبیب ، اجتماع سبب و مباشر، ارائه تحقیق کوتاه
۴	اجتماع اسباب، اجتماع مباشرها، عدم دخالت عمد و قصد در ضمان، غرور و اکراه در اتلاف، کاربرد قاعده در فقه و قوانین وضعی، امکان تطبیق قاعده نسبت به پدیده های نوظهور مثل رها سازی پساب زیان آور به رودخانه ها و اتلاف ا بزبان و دام و طیور، انتقال بیماری مسری به سبب سهل انگاری و...، تعیین تحقیق کوتاه
۵	قاعده لاضرر: توصیف قاعده، مستندات قاعده، مفاد قاعده، نظریه نهی از ایجاد ضرر، نظریه نفی حکم به لسان نفی موضوع، ارائه تحقیق کوتاه
۶	نظریه نفی حکم ضرری، نظریه نهی حکومتی، مقایسه /نظار، تحلیل ، نقد و نظر ،خلاصه و نتیجه
۷	منشأ ضرر منفی در حدیث لاضرر ، مناقشه در قلمرو قاعده لا ضرر، دوران بین دو حکم ضرری، تقدم قاعده لاضرر بر ادله احکام اولی، ارائه تحقیق ، نقد و بررسی، نتیجه گیری
۸	تعارض قاعده لاضرر با قاعده تسلیط، صور تعارض دو ضرر، کاربرد قاعده در فقه و قوانین وضعی و مصادیق نو ظهور، ارائه تحقیق ، نقد و نظر
۹	قاعده نفی عسر و حرج: تبیین قاعده، مستندات قاعده، مفاد قاعده، قلمرو قاعده، حرج شخصی و حرج نوعی تطبیق قاعده بر مصادیق فقهی و حقوقی، مباحثه، نقد و نظر
۱۰	تقدیم قاعده بر ادله احکام اولی، تعارض قاعده با قاعده نفی ضرر، اعمال قاعده نسبت به پدیده های نو ظهور ، مباحثه ، پرسش و پاسخ ،خلاصه و نتیجه
۱۱	تراحم قاعده با قاعده نفی سبیل ،مرجحات باب تراحم ،تحلیل انظار درمسأله ،کاربرد قاعده لا حرج در فقه و قوانین وضعی، مواردی از اعمال قاعده ، ایرادات احتمالی، تعیین تحقیق برای جلسه آینده
۱۲	قاعده ید: تبیین قاعده، ادله حجیت قاعده، ید واستیلا دلیل مالکیت، حدیث حفص بن غیاث ، ید معارض و ید بلا معارض، کنفرانس
۱۳	تعارض بین ید متصرف و بینه شرعی ، ید متصرف با سابقه وقفیت، بررسی قوانین وضعی درباره املاکی با سابقه وقفیت، خلاصه و نتیجه، تعیین موضوع کنفرانس
۱۴	قاعده من ملک مسأله اصولی یا قاعده فقهی ،مناقشه در مفاد قاعده، فرق قاعده من ملک با قاعده اقرارالعقلا ، مناقشه در تمسک به عموم قاعده، ضابطه اجرای قاعده من ملک، کنفرانس ،

۱۵	قاعده غرور: تبیین قاعده، دلایل حجیت قاعده غرور، عدم دخالت قصد در تحقق غرور، صور علم و جهل غار و مغرور، مناقشه در حالت جهل غار و مغرور به ضرر،
۱۶	محدوده شمول قاعده غرور، قدر متیقن قاعده، موارد تطبیق قاعده، مباحثه و نتیجه، ارائه تحقیق کوتاه

۶-روش بحث :

- ۱-مباحث با شیوه طرح سؤال ، نظرخواهی، و مباحثه با دانشجویان انجام می شود.
- ۲- در پایان هر جلسه موضوع بحث جلسه بعد یادآوری می شود تا همه دانشجویان برای ارائه متن و محتوی و مباحثه امدگی لازم را داشته باشند.
- ۳-در هر جلسه کار تحقیقی هر چند جزئی برای ارائه در جلسه بعدی در حیطه مباحث کلاس تعیین خواهد شد.

۷-شیوه ارزیابی

- الف)حضور موثر و مشارکت دانشجو در مباحث کلاس (ارزیابی مستمر) ۲ نمره
 - ب-مقاله کوتاه و ارائه شفاهی ان در کلاس ۲نمره
 - د) کار تحقیقی در طول ترم بر مبنای شاخص ها و منابع تعیین شده (یک مقاله علمی و پژوهشی استاندارد) ۶ نمره
 - ج) آزمون پایان ترم ۱۰ نمره
- کل امتیاز ۲۰